NORGES BONDELAG

UTKAST TIL HØRING

Trøndelag januar 2020 – foto: Inga Frøseth Rossing

Næringspolitisk program

Norges Bondelag 2020 – 2024

Innledning

Norges Bondelag arbeider for rammevilkår og inntekter som gjør det mulig for norske bønder å bruke jord og beiter over hele landet til å produsere mat.

Dette skaper verdier og arbeidsplasser. Dette dokumentet inneholder våre løsninger på de temaene som vi mener vil være viktigst i den kommende fireårs perioden.

Klimakrisen får store følger for hvordan vi kan og vil produsere maten vår i framtida. Dette er tilfellet også i Norge. I den foregående programperioden opplevde landbruket for alvor hvilke konsekvenser mer ekstreme værtyper som tørke og flom kan gi for vår virksomhet. Som næring trenger vi å tilpasse oss denne nye hverdagen. Samtidig har vi, i likhet andre næringer, et ansvar for å kutte i våre utslipp og øke opptak av klimagasser.

Vi opplever at forbrukerne blir stadig mer bevisste og kunnskapssøkende om hvordan maten produseres. Det er forventninger til redusert klimaavtrykk, god dyrehelse og dyrevelferd. Dette skal vi møte med ambisjoner om stadig forbedring og størst mulig grad av åpenhet rundt hva vi gjør og hvordan vi gjør det.

Forventinger og endra forbruksmønstre stiller krav til hvordan vi innretter bruken av arealene, men skaper samtidig nye markedsmuligheter for bønder og landbruket.

Et nøkkelbegrep for programperioden er **bærekraft** og **FNs bærekraftsmål**. Mat fra framtidas norske jordbruk skal produseres på en måte som ikke forringer ressursene, som ivaretar levedyktigheten til økosystemene som vi lever av, og som bidrar til å redusere den globale oppvarmingen. Samtidig må produksjonen være økonomisk bærekraftig helt ut på det enkelte gårdsbruk og bidra til å oppfylle FNs mål for sosial bærekraft, som god helse og mindre ulikheter.

Få land i verden har et bedre utgangspunkt for bærekraftig produksjon av mat enn Norge, og det har vi et ansvar for å utnytte. I dette ligger det blant annet at vi må benytte mest mulig av våre egne jordressurser – noe som blir stadig viktigere etter hvert som klimaendringene ødelegger stadig mer av de globale jordressursene.

Ved å bruke ressursene i Norge på en god og smart måte, bruke politiske virkemidler og sikre at forbrukerne foretrekker norske produkter kan vi øke norskandelen i maten vi spiser og fôret til dyra. Dette er et grunnleggende mål for Norges Bondelag også de neste fire årene.

Foto: Gry-Heidi Ruud Wethal

1. Norsk matproduksjon i et klima i endring

Produksjon av mat på basis av fotosyntesen, som er det landbruket driver med, påvirkes direkte og tidlig av at klimaet endres. I Norge vil det bli mildere, men vi må også forvente oss mer uforutsigbart vær og mer ekstreme værtyper. De siste årene har bønder vært nødt til å håndtere både lange tørkeperioder og langvarige nedbørsperioder, samt situasjoner med flom og ras i løpet av én og samme sesong. Dette må vi forvente mer av i tida som kommer, og det er nødvendig å tilpasse måten vi driver for å kunne møte slike situasjoner best mulig. Her er det å opprettholde en spredt produksjon, for å redusere risiko ved klimarelaterte hendelser, et viktig tiltak.

Landbruket har, som andre sektorer, et ansvar for å bidra til å løse klimakrisen. Klimagassutslippene fra næringa skal reduseres. Gjennom blant annet skogen tar landbruket og arealressursene opp betydelige mengder CO2, og dette opptaket kan også økes.

For Norges Bondelag er det viktig at norske klimakutt bidrar til at de globale utslippene reduseres, og ikke fører til en økt avhengighet av knappe ressurser i andre land. Da er det avgjørende at vi utnytter mest mulig av våre egne ressurser, og at det skjer på en bærekraftig måte. Landbruket i Norge er fornybart og skaper store verdier i hele landet. Vi har derfor en viktig rolle å spille i den grønne omleggingen som må skje i norsk næringsliv.

MÅL I PROGRAMPERIODEN

Norsk landbruk har forplikta seg til å **gjennomføre klimaavtalen** i samarbeid med staten, og å oppnå målene som er satt, i henhold til tidsplanen. Delmål for utslippskutt og hvilke klimaløsninger som skal gjennomføres er angitt i landbrukets klimaplan.

Næringa må gjøre vesentlige grep for å nå målet om å **skifte ut bruk av fossil energi i driftsbygninger og maskinpark med fornybar energi** innen 2030.

Landbruket skal **øke produksjonen av fossilfri energi, og bruke fornybare ressurser på egen gård** for å fase ut fossile energikilder. Vi vil blant annet arbeide for at 20 prosent av husdyrgjødsla skal brukes til produksjon av biogass i løpet av programperioden.

Karbonbinding i jord og skog skal økes.

Øke norsk produksjon av frukt, grønt og matkorn for å gjøre oss mindre avhengig av ressurser fra andre land. Landbruket må tilpasse produksjonen så den blir mer hardfør i et endra klima.

Norges Bondelag vil:

• Jobbe videre for etablering av et klima- og miljøfond for jordbruket som stimulerer til økte investeringer i klimaløsninger og klimatilpasning på gården. Bonden setter selv av egne midler, og får en vesentlig skattefordel når midlene investeres i løsninger for klimagasskutt eller klimatilpasning.

Utslippskutt og opptak

• Sikre virkemidler og løsninger for innfasing av fossilfrie løsninger i landbrukets bygninger, eksempelvis egenprodusert sol-, vind- og vannkraft.

• Stimulere til økt bruk av biodrivstoff i jordbrukets maskinpark, uten at det går på bekostning av lønnsomheten i gårdsdrifta.

• Få myndighetene med på å styrke lønnsomheten i biogassproduksjon både i store sambehandlingsanlegg og i mindre skala. Dette gjelder både tilbuds- og etterspørselssiden.

• Redusere bruk av fossilplast i landbruket, og sammen med myndighetene sikre gode returordninger for landbruksplast.

• Innføre belønningssystem for å ta i bruk klimakalkulatoren som dokumentasjon på klimautslipp på gårdsnivå og verktøy for å redusere utslipp fra egen gård.

• Stimulere til økt lagerkapasitet for husdyrgjødsel, og sikre at husdyrgjødsel brukes på planter i vekst.

• Øke karbonbinding i jord blant annet gjennom økt bruk av fangvekster og bruk av biokull.

• Arbeide for at foryngelsesplikten i skogbruket etterleves.

• Redusere innsatsfaktorer og utslipp gjennom presisjonslandbruk.

Klimatilpasning

• Arbeide for å øke investeringene til vanning, drenering og dekking for å sikre større og bedre avlinger i et mer urolig klima.

• At kommunene skal ta hensyn til klimaendringer i planlegginga, slik at ikke dyrka mark påvirkes negativt. Viktige tema er overflatevannhåndtering, dimensjonering av vann- og avløpsnett og kapasitet på renseanlegg i nedbørrike perioder.

• Styrke tiltak som forebygger natur-skade, og forbedre naturskadeordningen.

• Tilpasse miljøvirkemidler til lokale/regionale forhold, og styrke dem.

• Sikre og forbedre de klimabetinga erstatningsordningene, blant annet for avlingsskade og vinterskade.

• Jobbe for fortsatt tilgang til trygge og målretta plantevernløsninger ved nye utfordringer som følge av endra klima. Dette er viktig for å ta vare på produksjonspotensialet og ha vilkår som sikrer fortsatt norsk produksjon.

• Jobbe for investeringsvirkemidler for blant annet teknologi som tilpasser planteproduksjon til et røffere klima, for eksempel drenering.

2.Marked og verdiskaping

Verdiskaping og en bærekraftig bruk av jorda i hele landet avhenger av at bonden fortsatt tjener penger i det innenlandske markedet. Kvaliteten i og merverdiene ved den norske produksjonen er avgjørende for at norsk mat skal beholde sin sterke stilling i markedet også i den kommende programperioden. Dette må skje gjennom en kombinasjon av forbrukernes preferanser for norske produkter og politiske ordninger som tollvern, overføringer og markedsregulering.

Samtidig ser vi at bondens stilling i markedet er under press. En relativt sterk norsk pris- og kostnadsutvikling og norske innrømmelser i internasjonale forhandlinger utfordrer det norske landbrukets evne til å konkurrere mot en stadig økende import av landbruksvarer. Lengre perioder med overproduksjon i flere produksjoner, har vist at markedspotensialet er begrenset. I årene som kommer blir det derfor viktig å sørge for balanse i dagens markeder, samtidig som næringa må utvikle og utnytte nye markeder, både innen varer og tjenester.

Norges Bondelag arbeider for å styrke bondens posisjon i verdikjeden for mat. Da trengs sterke bondeeide samvirker, spesielt fordi dagligvaremarkedet er så sterkt konsentrert om tre store prisfokuserte kjeder. En tilleggsstrategi er å videreutvikle og øke småskala videreforedling og direkte salg fra bonde til forbruker.

MÅL I PROGRAMPERIODEN

Bondens posisjon i verdikjeden må styrkes, og det må legges bedre til rette for nasjonal matproduksjon.

Norskandelen i mat og fôr skal opprettholdes eller økes i alle produksjoner. Også etterspørsel etter ferdigmat og vegetarmat skal møtes med norske produkter.

Verdiskapinga fra norsk landbruk må økes over hele landet. Dette krever at den nasjonale infrastrukturen rundt landbruket opprettholdes, og det er nødvendig å ta et spesielt hensyn til Nord-Norge.

Vi vil **skape mer nærhet mellom bonde og forbruker**, og bygge kunnskap om hvordan maten blir produsert.

Norges Bondelag vil:

Konkurransemessige rammebetingelser

• Øke oppslutningen om samvirket for å styrke primærprodusentenes stilling i verdikjeden for mat.

• Sette ned et partssammensatt utvalg som skal vurdere muligheter for å styrke og utvide redskapskassa for markedsbalansering og produksjonsregulering.

• Ha bedre styring av nyetablering innen egg- og svineproduksjonen for å ivareta spredt matproduksjon, dyrehelse og miljømål.

• Prioritere investeringsmidlene til fornying av driftsapparatet. Investeringene må ta utgangspunkt i gårdens ressurser, og ikke nødvendigvis betinge kapasitetsøkning.

• At konkurransefremmende tiltak innenfor prisutjamningsordningen på melk skal finansieres over statsbudsjettet.

Sterkt tollvern

• Bruke handlingsrommet i handelsavtalene, og vurdere mer fleksibel bruk av krone- eller prosenttoll for å holde på et velfungerende tollvern.

• Ikke gi økte konsesjoner i nye handelsavtaler, slik som artikkel 19 og protokoll 3 i EØS-avtalen, EFTA-avtaler, bilaterale avtaler (Kina, Brexit med flere) eller innenfor WTO.

• Sammen med NHO, LO og andre alliansepartnere som arbeider for norsk verdiskaping, finne effektive virkemidler som reduserer grensehandelen.

Økt norskandel

• Legge til rette for produksjoner som øker norskandelen i plantebasert kosthold.

• Prioritere forskning/utviklings- og innovasjonsmidler til:
  - Sortsutvikling for å møte forbrukerpreferanser
  - Nye omsetningskanaler

• Sikre at norsk produksjon er leveringsdyktig og -stabil på økologiske varer og på spesialiteter.

Markedsadgangen til norske butikkhyller

• Sikre effektiv implementering av lov om god handelsskikk, med et uavhengig tilsyn.

• Jobbe for reguleringer som gir mer konkurranse i distribusjonsleddet i verdikjeden for mat, for å bedre konkurransen i dagligvaremarkedet.

• Beholde bondens selvstendige stilling i verdikjeden for mat og unngå at dagligvarekjedene kontrollerer matproduksjonen fra jord til bord (unngå vertikal integrasjon).

Forbrukernes preferanser for norsk/ lokal mat

• Styrke det mentale tollvernet gjennom tettere kobling mellom bonde og forbruker, mer åpenhet og informasjon.

• Slutte opp om og styrke merkeordningene med utgangspunkt i landbrukets kvalitetssystem (KSL).

• Jobbe for en felles standard for alle produkter som omsettes i Norge med krav om norsk nivå på dyrevelferd, medisinbruk, HMS, plantehelse og dokumentasjon av klimautslipp.

• Jobbe for bedre opphavsmerking og produktinformasjon på matvarer.

• Jobbe for krav om opprinnelsesmerking og øke bevisstheten rundt opprinnelse på storhusholdningsmarkedet, som restauranter, kantiner og catering.

Andre markeder

• Legge til rette for bruk av alternative omsetningskanaler og mer direktesalg fra bonde til forbruker i lokale verdikjeder.

• Øke volum og verdi på landbruksbasert reiseliv, kommersiell jakt og fiske.

• Jobbe for at lokal mat blir sterkere prioritert innenfor nasjonale reiselivsstrategier.

• Øke volum og verdi på landbruksbasert tjenesteyting.

• Styrke bondens markedsmakt gjennom organisering, for eksempel i samvirker, både innen varesalg og tjenesteyting.

3. Areal - landbruket skal bruke landet

I Norge ligger landbruksjorda, tre prosent av landarealet, spredt ut over hele landet, og dyrkingsforholdene varierer. Noen steder er arealene større og sammenhengende og klimaet tillater dyrking av matvekster som korn og grønnsaker. Andre steder er jordbruksarealene mindre og oppdelt, og det er hovedsakelig gras til dyrefôr som kan dyrkes. Beitedyr som storfe, geit og sau kan ta opp enda flere fôrenheter på utmark enn de gjør i dag.

Norges Bondelag vil ha en bærekraftig bruk av mest mulig av landets jordbruksressurser, og vil derfor arbeide for å videreføre arbeidsdelinga i norsk jordbruk og legge til rette for optimal utnyttelse på de enkelte arealene. Det må være lønnsomt å bruke arealer med potensiale for å produsere vekster direkte til menneskemat til dette. Samtidig må disse arealene gis et absolutt vern mot nedbygging til andre formål.

Vi vil arbeide for at en størst mulig andel av fôret til norske husdyr er produsert i Norge, og mener bruken av soya fra land med regnskog bør avskaffes som proteinkilde innen 2025. Dette forutsetter et spleiselag med myndighetene for å kunne utvikle og utnytte alternative proteinkilder som sikrer lønnsomheten i husdyrproduksjonen. Det må legges til rette for økt produksjon av protein i Norge, og bedre utnyttelse av eksisterende proteinkilder.

For å ta hele landet i bruk må næringa utnytte utmarksressursene og sikres vilkår som gjør bruken av dem mulig.

Beiting gir god velferd for dyra og er en del av det biologiske kretsløpet som påvirker naturmangfoldet og er et tiltak med netto klimaeffekt. Deler av ressursgrunnlaget utfordres i dag av rovdyr, og vi vil arbeide for en rovdyrforvaltning som i minst mulig grad begrenser mulighetene til å utøve næring.

MÅL I PROGRAMPERIODEN

Norsk planteproduksjon økes, og mer av arealene brukes til den mest høgverdige veksten. Dyrking av menneskemat prioriteres framfor fôr, gitt at det kan omsettes i markedet.

Norsk proteinproduksjon økes gjennom dyrking av proteinvekster, høyere proteininnhold i gras og andre fôrvekster, utvikling av nye proteinkilder og bedre utnyttelse av eksisterende proteinkilder.

All matjord (dyrka og dyrkbar jord) gis et juridisk vern ved at dispensasjonsmuligheten i jordlova begrenses. Landbrukets egen nedbygging av matjord må reduseres.

Sikre **mest mulig lokalt eierskap til areal og ressurser i skog og utmark**, og at grunneiers råderett er ivaretatt slik at ressursgrunnlaget gir verdiskaping for bonden.

Rovviltpolitikken må tilpasses til og sikre bærekraftig utnyttelse av utmarka, både utenfor og innenfor rovdyrsonene. Som et minimum må Stortingets rovviltforlik følges opp av forvaltningen.

Norges Bondelag vil:

Jobbe for økt norsk proteinproduksjon gjennom

• Mer dyrking av proteinvekster.

• Høyere proteininnhold i gras og fôrkorn.

Styrke jordvernet

• At jordvernet kun kan vike for kritiske infrastrukturtiltak når det ikke finnes alternativt areal, og vi vil jobbe for absolutt vern av kornjord. Det må også innføres et mål om reduksjon av omdisponering av dyrkbar jord.

• Myndighet for omdisponering av matjord flyttes fra kommunen til fylkesmannen.

• At jordvernmålet skjerpes og reduseres til maksimalt 3 000 dekar dyrka jord per år.

Bærekraftig arealbruk

• Gjeninnføre tak på arealtilskudd i alle produksjoner.

• Innføre trappetrinnsystem på tilskudd i alle produksjoner, for å ta vare på små og mellomstore bruk.

• Gjennomføre jordsmonnskartlegging på dyrka mark i hele landet, og gjøre dette tilgjengelig for bonden.

• Bidra til FoU-arbeid som finner tiltak for bedre jordhelse.

• Styrke utviklingsarbeidet for forbedret sortsmateriale.

• Styrke risikohåndteringen og sikkerhetsnettet for bonden både i oppbyggingen av nye produksjoner og produksjon i marginalområder som er mer utsatt for avlingsskade.

Utvikle utmarka som ressursgrunnlag

• At det skal legges til rette for mer lokalt eierskap og grunneierstyrt forvaltning for å stimulere til næringsutvikling.

• Sikre grunneiers rettigheter ved næringsvirksomhet i utmark, for eksempel reiseliv.

• Bidra til videreutvikling og tilgang til teknologi for beitedyr.

• At bestandsmålene for rovdyr ikke skal overskrides og at det ikke tillates ynglinger av rovdyr utenfor sonene.

Bestandsmålet for bjørn reduseres nord for Stjørdalselva og det innføres bestandsmål og skadefelling av kongeørn.

• At felling av rovdyr som gjør skade eller utgjør et skadepotensial mot beitedyr skjer raskere. Det må tillates flere virkemidler i skadefelling av ulv og bjørn, og myndighetene må sikre finansiering og skolering av lokale fellingslag.

• At det skal gis erstatning for alle sannsynliggjorte tap og følgekostnader ut over normaltapet. Erstatningen skal ikke avkortes utover normaltap der det er registrert tap av beitedyr til rovvilt.

4. Landbrukets samfunnsoppdrag

Vår evne til å levere på viktige forventinger fra samfunnet rundt oss har ført til høy oppslutning om den politiske og økonomiske støtten til norsk landbruk. Folk flest ønsker at landbruket bruker jord og beiter i inn- og utmark over hele landet til å produsere mat og til å skape verdier og arbeidsplasser. Vi skal produsere med god dyrevelferd og god plante- og dyrehelse, med så lite klimautslipp som mulig, og maten skal være trygg å spise. Disse målsettingene ligger til grunn for vårt samfunnsoppdrag, og det skal vi levere på.

Det er en økende interesse for, og tydeligere meninger om, hvordan maten blir produsert. Samtidig som engasjementet øker, blir andelen av befolkningen som er oppvokst på eller i nærheten av et gårdsbruk stadig mindre, og med det også kjennskapen til hvordan maten produseres. Dette setter krav til hvordan vi produserer maten og hvordan vi kommuniserer.

MÅL I PROGRAMPERIODEN

Øke den norske ressursandelen i matproduksjonen, der en større andel enn i dag av både mat og fôr er henta fra areal i Norge. Vi vil øke selvforsyningsgraden til 45 prosent i løpet av programperioden.

Gi forbruker og samfunn større forståelse for og innsikt i landbruksproduksjon gjennom mer åpenhet og kunnskapsformidling.

Vi vil **bedre dyre- plantehelse og dyrevelferd i norsk landbruk** ytterligere, blant annet ved hjelp av dyrevelferdsprogram for alle produksjoner, og å redusere risiko for planteskadegjørere ved import av plantemateriale. Et viktig redskap er å sikre stor oppslutning om fellesordningene og standardene for dokumentasjon og kvalitet i landbrukets produksjoner som KSL, både blant bønder og hos alle landbruksaktører.

Forsterke jordbruksoppgjørets posisjon og legitimitet i samfunnet som verktøy for å oppnå mål i jordbrukspolitikken og på tilgrensa politikkområder.

Bedre ressursutnyttelsen gjennom hele verdikjeden. Alt som blir produsert i norsk landbruk skal bli spist, fôra opp eller anvendt i annen verdikjede. Jf. FNs bærekraftsmål nr. 12, sikre bærekraftige forbruks- og produksjonsmønstre.

Norsk landbruk bruker **kun soyafritt fôr til svin, ammeku og sau** innen utløpet av programperioden.

Norges Bondelag vil:

Øke norskandelen i matproduksjonen

• Prioritere tiltak for økt produksjon og verdiskaping i korn- og grøntproduksjonene.

• Videreføre forskning på og stimulere til økt nyutvikling av proteinråstoff i Norge, som alternativ til soya.

• Arbeide for å gjøre løsninger fra Foods of Norway tilgjengelige og lønnsomme.

• Jobbe for å bruke mer fiskemjøl som proteinkilde i husdyrfôr i samarbeid med sjømatnæringa.

Trygge maten og helsa (dyrehelse – plantehelse – folkehelse)

• Opprettholde minimal bruk av sprøytemidler til planter og legge til rette for mer integrert plantevern, gjennom for eksempel å ta i bruk av ny teknologi.

• Arbeide for nordisk sertifisering av sprøytemidler og plantevern.

• Videreføre prinsippet om ingen forebyggende bruk av antibiotika til husdyr, og jobbe med utfasing av forebyggende bruk av antikoksidiotika i kalkunproduksjon.

• Følge opp handlingsplanen mot antibiotikaresistens.

Dyrevelferd

Arbeide for større anerkjennelse av KSL og Matmerks merkeordninger i hele verdikjeden og i markedet. Legge vekt på:

• Dyrevelferdsprogram og kompetansekrav i alle husdyrproduksjoner, fellesordninger for varemottakere, som blir kontinuerlig faglig oppdatert og videreutviklet.

• Styrke kompetansen og det økonomiske handlingsrommet til Mattilsynet. Vi vil arbeide for at tilsynet oppnår sterkere tillit både blant produsenter og forbrukere.

• Få tydeligere skiller mellom mindre og alvorlige avvik ved tilsyn fra Mattilsynet. Raskere sanksjoner mot alvorlige brudd på dyrevelferdsloven.

Beredskap

• Arbeide for en spredt/desentralisert ordning for beredskap for matkorn og såkorn/-frø.

• Løfte landbrukets rolle i beredskapssammenheng, som sikkerhet for trygg og nok mat.

• At landbrukets frivillige innsats tas med i kommunale beredskapsplaner, og blir en mulig ressurs for Fylkesmannens beredskap.

• Legge til rette for at hvert gårdsbruk kan drive en 72-timers periode for egen beredskap ved kriser.

Kommunikasjon

• Kommunisere ærlig og åpent om norsk landbruk, med særlig vekt på hvordan dyra har det og måten maten blir produsert.

• Åpne opp mer om alle deler av produksjonen.

• At hele landbruksnæringa øker innsatsen for kunnskapsoppbygging om matproduksjon blant barn og unge gjennom skolen.

Helse, miljø og sikkerhet

• Ivareta helse, trivsel og arbeidsevne for de som har arbeidsplassen sin i landbruket og sikre gode arbeidsvilkår i henhold til lover og regler.

• Styrke velferdsordningene i landbruket.

• Sikre god fysisk og psykisk helse i jordbruket. Bidra til å etablere plattformer og møteplasser for bønder, både i organisasjonen og annen regi.

• Etablere lokale team som kan hjelpe bønder i krise, i samarbeid med lokal helsetjeneste og andre aktører.